

Patrimoni humà. Fra Josep de la Concepció, mestre tracista

Sònia Roca Domingo

Paraules clau: Fra Josep Concepció, arquitectura, tracista, carmelites.

Resum: Amb textos de Sònia Roca i un muntatge d'Aparador-Arquitectes se'ns presentava una exposició al pati i l'escala de Sant Roc al voltant del tracista fra Josep de la Concepció. Aquí es reproduïen els escrits dels diversos plafons que conformaren aquella mostra que repassava en tres grans àmbits tot allò relacionat amb el nostre personatge: l'orde Carmelítana (fundació, arquitectura i principals característiques), fra Josep de la Concepció (biografia, estil i exemples de la seva arquitectura), i com era la ciutat barroca que el va veure néixer (urbanisme, edificis més destacats i principals figures del moment).

Abstract: An exhibition on painter Brother Josep de la Concepció was held in Sant Roc, supported by Sònia Roca's texts and displayed by Aparador-Arquitectes. The writings in the several rosettes on an exhibition which reviewed Brother Josep in three different aspects are reproduced here: the Carmelitan order (foundation, architecture and main characteristics), Br. Josep de la Concepció (biography, style and examples of his architecture), and how the baroque town where he was born was (urbanism, most relevant buildings and prominent figures of the moment).

L'orde carmelità. Els carmelites descalços

La Regla del Carmel va ser formulada el 1209 per sant Albert i va ser una de les més rigoroses de l'Església catòlica. La Regla va ser aprovada el 1226 pel papa Honori III. A partir de 1248 i fins al 1432 els successius papes, des d'Innocenci IV fins a Eugeni IV, van anar concedint dispenses que reduïen els rigors de la Regla.

A partir de mitjan segle XIII, els convents carmelitans es començaren a instal·lar en nuclis urbans, i la vida eremítica inicial dels frares donava pas a una vida en comunitat, fet que dificultava encara més la vida contemplativa que propugnava l'orde en el seu origen.

Aquesta relaxació afectà també les altres congregacions de manera que es començaren a diferenciar els religiosos que escollien un estil de vida o un altre. Així, doncs, a partir del segle XIV les congregacions masculines fidels a la Regla passaren a ser anomenades «observants o reformats» i «claustrals, mitigats o conventuals». A partir de mitjan segle XVI, la distinció entre observants i claustrals es va propagar a les congregacions femenines.

El 24 d'agost de 1562, a Àvila, santa Teresa de Jesús va propiciar la primera fundació del nou orde carmelità descalç, empesa pel desig d'imitar la vida retirada dels antics ermitans de la Regla del Carmel. Santa Teresa es decantà en fundar l'orde pel vot de pobresa absoluta i així ho establí a les *Constituciones de San José*. En el moment de la seva mort havia fundat quinze convents, entre els quals trobem els de Valladolid, Toledo i Salamanca.

Uns anys més tard, sant Joan de la Creu va iniciar la reforma de la branca masculina i el 1568 fundà a Duruelo (Àvila), juntament amb fra Antonio de Jesús, el primer convent de religiosos descalços. Els primers anys del nou orde van estar plens de dificultats. Els enfrontaments entre els claustrals i els observants van propiciar l'empresonament de sant Joan de la Creu al convent de calçats de Toledo. Santa Teresa de Jesús va demanar en diverses ocasions ajut al rei Felip II perquè intercedís a favor de la causa.

L'any 1580 el papa Gregori XIII atorgà la carta de llibertat als carmelites descalços de manera que podien constituir províncies pròpies, autònomes de l'orde calçat. El 1581 es va celebrar el primer capítol dels carmelites descalços a Alcalá de Henares, on es va instituir una única província vinculada en certs aspectes a l'orde calçat. Però no va ser fins al 1587 quan el papa Sixt V atorgà a la comunitat la categoria de congregació.

A partir de 1588 es fundaren les diverses províncies que constituïen l'orde, entre les quals la de Sant Josep, que abastava la Corona d'Aragó i que incorporà en un principi els convents de Gènova, Barcelona, Mataró i Tàrraga. Posteriorment, s'incorporaren més convents, el de Perpinyà i el de Lleida, en la celebració del primer capítol de la província de Sant Josep el 1590; i uns anys més tard els de Girona, Tamarit de Llitera, Saragossa, Tarragona i Calataiud.

Circumstàncies tant polítiques com fundacionals portaren a la reestructuració en diverses ocasions (1600, 1610, 1685) dels límits de la província. El 1685 quedà configurada definitivament la província de Sant Josep, integrada únicament per les comunitats de Catalunya i formada pels següents convents de la branca masculina: Barcelona, Mataró, Tàrraga, Lleida, Tortosa, Girona, Tarragona, Reus, Gràcia, la Selva del Camp, Vic, Balaguer, Cardó i uns anys més tard el de Vilanova i la Geltrú, fundat el 1735. L'any 1736 l'orde descalç estava configurat definitivament i el formaven sis províncies: San Elías, Esperit Sant, Sant'Angelo, Sant Josep, San Felipe i San Alberto.

L'orde carmelità. Els convents carmelitans descalços

La Regla indica l'obligació del religiós de romandre en solitud a la seva cel·la, dedicat a l'oració totes les hores que li deixen lliures les seves activitats diàries.

CARME NARVÁEZ, *El tracista fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*

L'estil de vida dels carmelites descalços dedicat per complet a l'oració va acabar determinant la forma, la concepció, la manera d'utilitzar els edificis, i, per tant, la configuració del mateix espai. El model arquitectònic contrareformista es caracteritzava per la simplicitat estructural i els espais altament funcionals, així com l'austeritat i l'absència d'ornamentació. El disseny dels nous convents partia de la premissa d'una clausura estricta i de l'aïllament del món, el monestir s'entén com a àmbit propi del monjo, el lloc on busca la perfecció. Pren forma també la idea d'*hortus conclusus*, de jardí tancat preservat de l'exterior, molt popular en la tradició medieval. El monestir és el paradís terrenal, un avançament del que serà el cel, l'autèntic paradís.

Les dues particularitats fonamentals que marquen l'arquitectura de l'orde carmelità descalç són, doncs, la clausura i la vida de pobresa que es reflectiran en el seu despullament i en la simplicitat dels paraments. La bellesa es basarà en l'harmonia de les formes i les seves proporcions. El primer capítol de l'orde, l'any 1581, fixà una normativa que reglamentava la construcció i l'arquitectura dels nous convents de l'orde:

- La clausura havia d'estar formada abans de començar l'obra del nou convent.
- Cap obra es podia començar sense la llicència del prior provincial.
- S'ha de fomentar l'esperit de pobresa i evitar les comoditats excessives. Es fixen les mides màximes de les cel·les.
- Els priors no es podien endeutar amb la construcció del nou convent.
- Hi ha d'haver una infermeria amb la seva capella corresponent.

Però és a partir de 1594, amb l'accés de fra Elías de San Martín al Generalat, quan s'inicia el procés d'homogeneïtzació de l'arquitectura dels convents carmelitans a partir del precepte enviat als priors i de la visita als convents en construcció del tracista fray Francisco de Jesús.

L'any 1600 s'establí una traça única que passaria a ser obligatòria en la construcció de tots els nous convents. L'església de San Hermenegildo de Madrid és la primera construïda a partir d'aquesta norma i la que posteriorment serà el model per a la resta de convents carmelitans descalços: nau única, ordre toscà en pilastres i entaulaments, cúpula cegada al creuer i capçalera plana.

A les *Constituciones* (1602-1604) es tracen dos tipus de models de plànols segons siguin convents grans o petits. Els nous convents havien de tenir planta baixa i un pis superior; tenir pati o claustre, les cel·les i les finestres de mida reduïda, i les esglésies havien de tenir entre vint-i-quatre i vint-i-set peus i mantenir la proporció fixada entre amplada i llargada. S'imposa també la simplicitat i el despullament de totes les dependències conventuals. Les cel·les dels religiosos havien de ser independents i apartades les unes de les altres, de manera que visquessin una vida de contemplació i recolliment en solitari. Al llarg de la segona meitat del segle XVII s'observa una relaxació en l'arquitectura de l'orde. Anteriorment, el 1626 hi hagué la primera crida en aquest sentit de la qual se'n té constància. En aquesta, el general fra Juan del Espíritu Santo recordava en una carta pastoral les normes de pobresa i austeritat que regien l'orde. La preocupació pels excessos i la «sumptuositat» són una constant durant tots aquests anys.

Aquesta preocupació no es limitava als aspectes purament constructius (dimensions excessives d'esglésies i dependències conventuals), sinó que també afectava l'ornamentació de capelles, esglésies i objectes de culte. Un altre fet que contribuïa a aquest incompliment del vot de pobresa era l'adjudicació de capelles a particulars, a canvi que aquests es fessin càrrec de la seva construcció i ornamentació posterior. La voluntat de destacar els uns per sobre dels altres portà a tota mena d'excessos arquitectònics, escultòrics i ornamentals.

En el segle XVIII es produiran encara més crides dels generals contra els excessos. Tot i això, al llarg d'aquest segle els priors incompliran sistemàticament les directrius marcades pels generals en les pastorals i els acords presos en els diversos capítols celebrats.

L'orde carmelità. Trets distintius de l'arquitectura

L'arquitectura carmelitana descalça, igual que la d'altres ordes religiosos de l'època, és antiestilística, és a dir, opera a partir de l'absència d'un estil.

CARME NARVÁEZ, *El tracista fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*

ESGLÉSIES

Les façanes de les esglésies carmelitanes són potser el tret distintiu més característic de «l'estil» carmelità. En distingim fins a tres tipus, tot i que és la façana d'origen palladià la prototípica de les construccions carmelitanes:

- La façana d'origen palladià és la façana carmelitana pròpiament dita. Formada per un pòrtic coronat amb un frontó triangular amb un òcul al mig i delimitat lateralment per pilastres toscanes, amb la inclusió d'un nínxol per allotjar la imatge del sant titular, finestra per il·luminar el cor i escuts de l'orde o del patrocinador del convent.
- La façana vignolesca formada de dos pisos units a partir de volutes laterals, característica de les esglésies amb capelles laterals o de tres naus, poc freqüents a la província catalana.
- La façana flanquejada per dues torres laterals, habitualment coronades per dues espadanyes, pròpies de les esglésies més àmplies de tres naus, que trobem amb més freqüència a Castella.

A les plantes de les esglésies carmelitanes no hi trobem cap característica pròpia, segueixen els models de l'època. Acostumen a ser d'una nau emmarcada amb capelles laterals situades entre els contraforts, el cor sobre el nàrtex, capçalera plana i braços del transsepte alineats amb les capelles laterals. L'interior és auster, l'ordre arquitectònic més emprat és el toscà o el pseudodòric, que es prolonga en faixes perimetrals que endrecen els alçats interiors, els entaulaments i els frisos estan despullats de qualsevol ornamentació. Les naus estan cobertes amb volta de canó amb llunetes que permeten l'obertura de finestres que il·luminen la nau. Les capelles laterals poden estar cobertes amb volta d'aresta, estructures cupulars (característiques de l'arquitectura de fra Josep) o amb volta bufada com a l'església de la Selva del Camp. El creuer està cobert per una cúpula de mitja taronja sobre petxines i sense tambor.

DEPENDÈNCIES CONVENTUALS

L'accés a les dependències conventuals acostuma a ser per una porta situada a un costat de la façana principal del temple i aquestes es distribueixen al seu voltant. A la planta baixa hi trobem la porteria, espai entre la vida exterior i la interior, el *de profundis*, el refetor, l'aula capitular, la cuina, l'oratori i la infermeria. Al primer pis hi havia les cel·les dels frares i la biblioteca.

Al voltant del claustre, de planta quadrada i adossat al costat de l'Evangeli de l'església, es reparteixen les dependències conventuals. Tot i que en un principi l'orde estipulava que havia de ser d'un únic pis d'entre dos i tres metres d'alçada, els claustres carmelitans acostumen a tenir dues plantes d'alçada en la qual la inferior és oberta amb arcs de mig punt i columnes, i el primer pis és tancat amb finestres al passadís on donen les cel·les dels religiosos. Els corredors tant de planta baixa com del primer pis podien estar coberts amb volta d'aresta, volta de canó amb llunetes, o bé amb bigues de fusta.

Les cel·les estan repartides al voltant del segon pis del claustre però orientades cap a l'altre costat, ja que es considerava que la vista al claustre era una distracció per a la vida d'oració que havien de portar els religiosos. La principal característica

de les cel·les és la simplicitat constructiva i el despullament i l'ajustament de mides a la normativa constructiva carmelitana.

Fra Josep de la Concepció (Valls, 1626 – Nules, 1690). Notes biogràfiques

Fra Josep de la Concepció [...] tingut per un dels majors oficials no sols del principat de Catalunya, sinó de tota Espanya, com ho demostren ses obres tan insignes i alabades traces que contínuament fa.

Extracte del Llibre de comptes de fàbrica del retaule d'Esparreguera

Fra Josep de la Concepció *elTracista* va néixer a Valls el 1626 amb el nom de Josep Fuster. Fou frare llec de la congregació de carmelitans descalços. L'identifiquem, amb algunes reserves, amb l'únic Josep Fuster nascut a Valls aquell any, que fou batejat a l'església parroquial de Sant Joan Baptista, el 24 de juliol de 1626, amb els noms de Cristòfor, Pere, Josep, Isidre Fuster, fill de Jacint Fuster i Magdalena. Formava part d'una família menestral en la qual el cap de casa tenia l'ofici de fuster. Tret d'aquestes dades, no tenim més informació de fra Josep fins al seu ingrés a l'orde l'any 1651.

Aquesta primera etapa de la seva vida és plena d'incògnites, ja que no es coneix com i quina va ser la seva formació professional, ni si la seva vocació religiosa va ser anterior a la vocació d'arquitecte o a l'inrevés.

El 25 de juliol de 1651 vestí l'hàbit al convent de Sant Josep de Mataró i professà el 30 de setembre de 1652. Pocs anys després li atorgaren el títol de tracista de la província, que comprenia, a més de Catalunya, Aragó i València. «Frater Josephus de la Conception» apareix citat per primera vegada en la documentació relativa a les obres del convent de Sant Josep i Santa Anna d'Énguera a València l'any 1655. El 1658 va dirigir les obres del convent de Sant Josep a Barcelona.

L'any 1663 fou cridat pel marquès de Castel Rodrigo, que li encarregà la remodelació del Palau del Virrei de Barcelona, la seva primera obra rellevant. En aquests anys la feina de fra Josep com a arquitecte ja era ben valorada, però fou a partir de la remodelació del Palau del Virrei (1668-1688) quan la seva fama de tracista s'estengué arreu de Catalunya i treballà en obres tant de caràcter civil com religiós. La traça de l'hospital de Reus i la de la remodelació de l'Ajuntament de Vic (1670) són dues de les obres més importants fora de l'àmbit religiós.

L'any 1689 es desplaçà a Madrid per confeccionar la traça del convent de San Hermenegildo. Durant aquest viatge va visitar com a especialista alguns dels convents carmelitans que s'estaven construint a la província de Castella. Quan va tornar d'aquest viatge a la capital, fra Josep va emmalaltir greument al seu pas per Nules (Castelló), on va morir el 12 de febrer de 1690 al convent carmelità descalç on va ser enterrat.

Fra Josep de la Concepció. Arquitectura i estil

Els mèrits de fra Josep de la Concepció com a autor de traces arquitectòniques no van passar desapercebuts pels seus contemporanis que sovint s'hi refereixen en termes tan elogiosos com els de «gran architector».

CARME NARVÁEZ, *El tracista fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*

La importància de la figura de fra Josep de la Concepció radica en el fet que va traçar i dirigir construccions de diversa índole, no només les construccions impulsades per l'orde dels carmelitans descalços, sinó també catedrals, esglésies parroquials, edificis civils i retaules entre altres. Va ser l'arquitecte més conegut de la seva època a Catalunya i un dels més sol·licitats. Però actualment la seva obra encara ens resulta força desconeguda. Tot i que treballà en diversos àmbits, els seus edificis tenen uns trets característics comuns, a causa d'una manera determinada d'entendre l'arquitectura i la vida en general. Hem de pensar que fra Josep és un tracista vinculat a l'orde carmelità descalç i que per tant aquest fet influirà de manera decisiva en la seva obra en una època marcada pels excessos del barroc.

Una de les obres per les quals fra Josep de la Concepció és més reconegut és per la traça del campanar de Vilanova (1670) de l'església parroquial de Sant Antoni Abat, pel fet que esdevindrà el model dels campanars que es construiran amb posterioritat a Catalunya. La principal innovació és el pas de campanars d'un sol cos de planta quadrada a campanars de tres cossos. En el nou model la base, que continua quadrada, s'aixamfrana a partir d'un primer nivell per donar pas a una planta octogonal de secció més reduïda de dos pisos.

Pel que fa als edificis traçats per a l'orde (dels quals només es conserven el convent de Sant Rafael de la Selva del Camp, l'església del convent de Gràcia de Barcelona, i els convents de Nules i d'Énguera, aquests dos últims al País Valencià), el marge de maniobra que tenia fra Josep era més aviat escàs, a causa de la normativa de construcció existent i de les premisses d'austeritat i simplicitat. La bellesa es basarà en l'harmonia del llenguatge arquitectònic, de les formes i les seves proporcions.

Com a tret d'estil característic, trobem una certa monumentalitat en les esglésies que traçà. Aquesta monumentalitat es tradueix en l'amplitud dels espais interiors, en les capelles laterals comunicades entre si amb dimensions properes a les de les naus laterals i la utilització de pilastres de gran proporció.

Un altre tret característic és la utilització monumental i eminentment plàstica de l'ordre arquitectònic clàssic que utilitzà tant en esglésies conventuals com en les parroquials (probablement influït per l'Escola del Camp de Tarragona, especialment pels arquitectes Jaume Amigó i Pere Blai). L'ordre arquitectònic organitza i endreça totes aquestes superfícies mitjançant un sòcol alt, pilastres d'ordre clàssic que giren a les cantonades i la cornisa amb un voladiu considerable que recorre perimetralment l'espai.

Un altre dels trets distintius de l'obra d'aquest arquitecte és l'esperit conservador que trobem en algunes de les seves intervencions en construccions preexistents, com és el cas de la façana del Palau del Virrei i de la capella de Sant Oleguer a la catedral de Barcelona. Tal com explica Cèsar Martinell en el seu article «Un arquitecto eminente del siglo XVII. Fray Josep de la Concepció, el Tracista»:

Otro matiz elogiabile que debemos anotar en la producción de este arquitecto es su respeto por lo medieval, en época de dominio renacentista que en ocasiones ocultó abusivamente nobles sillares románicos y góticos con albañilería deleznable.

A pesar de que sistemáticamente practicó el arte de su tiempo, aun en edificios antiguos, como era uso y costumbre, en determinados casos tuvo la sensibilidad de respetar los muros antiguos que de por sí tuviesen una nobleza y no usó el nuevo estilo cuando ello podía perjudicar el buen resultado de la obra, como veremos en el palacio del Virrey y en la capilla de San Olegario en nuestra catedral.

Però els dos trets més coneguts i característics de l'arquitectura de fra Josep de la Concepció són les cúpules que projectà tant en edificis religiosos com civils i la façana carmelitana, d'origen palladià, que traçà per a les diferents esglésies que construí.

LES CÚPULES

Pel que fa a les cúpules, a banda d'utilitzar-les per a la cobertura dels creuers d'esglésies tant parroquials com conventuals, la principal innovació de fra Josep és que les fa servir en llocs fins aleshores gens habituals.

Un d'aquests llocs són les capelles laterals de les esglésies.

En aquest cas, les cúpules permetien il·luminar millor els espais en el cas que tinguessin obertures a l'exterior, però principalment fra Josep fa servir aquest recurs per dotar de monumentalitat i amplitud el seguit de capelles de manera que creava la sensació de nau.

Un altre d'aquests llocs inhabituals cobert amb una cúpula és la sala del consell de l'Ajuntament de Vic, l'únic edifici civil en què utilitzà aquest recurs. El precedent que hi havia en aquesta època, de cúpules en espais profans, era la de la capella del Palau de la Generalitat construïda per Pere Blai. En el cas de Vic la cúpula es desvincula totalment de connotacions místiques i de qualsevol funció religiosa; en canvi, prestigia les accions de l'autoritat municipal que hi actua i s'erigeix com a símbol del poder civil.

La traducció a l'exterior de la major part de les cúpules que traçà fra Josep de la Concepció són estructures cúbiques que doten els edificis d'una volumetria compacta i contundent que harmonitza perfectament amb la simplicitat de la planta de capçalera recta i capelles laterals alineades en el cas de les esglésies.

El joc de volums exteriors de diferents alçades caracteritza la seva arquitectura.

LA FAÇANA CARMELITANA

La façana carmelitana pròpiament dita és la façana d'origen palladià. Fra Josep traslladà aquest model carmelità a altres edificis religiosos com són les esglésies parroquials (el cas de Tàrrrega), i en els projectes de façana per a les catedrals de Vic i de Girona; fins i tot el trobem en un edifici civil, la façana de l'Hospital de Reus. D'aquesta manera fra Josep demostra la gran adaptabilitat i versatilitat del model que projectà.

El model es basa en una façana de tres cossos verticals units per alerons que traspassa a l'exterior l'estructura interior formada per una nau amb capelles laterals a banda i banda. El cos central de la façana està coronat per un frontó triangular amb un òcul. Aquest esquema inicial varia segons les dimensions de l'edifici en qüestió, en el cas de la catedral de Vic l'òcul passa a ser una rosassa de grans dimensions. A Girona l'esquema s'ha d'adaptar a un edifici existent i, per tant, a unes preexistències definides per la gran alçada interior i la nau única. En aquest cas la solució adoptada renunciarà als cossos laterals plantejant un únic cos amb pilastres gegantines, coronat pel frontó triangular característic i un gran òcul. En el cas de l'Hospital de Reus tornem a trobar el cos únic emmarcat per pilastres i el frontó triangular; i les mateixes obertures que trobem a les façanes dels temples carmelitans com són la porta allindada, la fornícula al damunt i l'òcul centrat al frontó.

Fra Josep de la Concepció. Quatre exemples de la seva arquitectura

EL CONVENT DE SANT RAFAEL (LA SELVA DEL CAMP)

El convent de Sant Rafael és l'únic que es conserva sencer dels edificis que projectà per a l'orde a Catalunya. Els terrenys on està construït el convent havien estat adquirits per la comunitat carmelita descalça el 1636, però la seva traça es retardà vint anys per diferents motius.

El convent fou fundat a la Selva del Camp gràcies a la voluntat de Rafael Ripollès, un ric comerciant de la vila que en morir sense descendència directa va destinar els seus abundosos béns a la fundació de dues cases carmelites, una masculina i una femenina, que finalment s'establiria a Reus. Aquesta iniciativa sembla que fou inspirada per un germà seu que era frare carmelità. A més d'aquests dos projectes fundacionals, Rafael Ripollès també va ser benefactor del convent de Sant Agustí de la Selva, on fou enterrat provisionalment el 1635, data de la seva mort, abans del trasllat del seu cos a Sant Rafael. La vila de la Selva feia temps que treballava per a la fundació d'un convent. El 1597 l'orde dels carmelites descalços va fer passos en aquest sentit fins que el 1598 es va fundar el convent de Sant Agustí. Finalment, el 1636 es va fer efectiva la fundació de la nova casa carmelita, i es va complir el

termini estipulat per Ripollès en el seu testament. El convent s'establí de manera provisional a la casa pairal del fundador mentre s'aixecava el convent de nova planta.

La primera pedra de la nova església es va posar l'any 1658 i les obres del convent finalitzaren el 1667. El 1669 es va inaugurar la nova església. En el segle XIX, i a causa de la guerra del Francès, el convent va fer funcions d'hospital. En aquesta època també va ser saquejat i la comunitat es va dispersar. El 1814 es va refer però posteriorment patí els efectes de l'exclaustració temporal durant el Trienni Lliberal, moment en què la comunitat es refugia al convent de Sant Llorenç de Tarragona. L'exclaustració definitiva va arribar el 1835 amb la desamortització del ministre Mendizábal. Un cop abandonat pels carmelites, entre els anys 1846 i 1847, hi van arribar les monges paüles, que hi van establir un centre hospitalari i un col·legi. En aquest lloc encara manté la seva activitat el col·legi Sant Rafael, tot i que fa uns anys les monges el van deixar.

Pel que fa a la seva arquitectura, en destaca sobretot l'interior de l'església, que és considerada una de les grans obres d'arquitectura conventual de fra Josep. L'espai destaca per unes magnífiques proporcions, la verticalitat i l'esveltesa de l'ordre arquitectònic toscà utilitzat que es duplica en alçada formant una altra franja superior. Una cornisa de gran volada corona i emmarca tot el conjunt. La façana segueix el model de l'orde, però probablement va ser modificada posteriorment amb motiu de l'establiment d'una comunitat de monges a mitjan segle XIX. Pel que fa a les cobertes, les capelles laterals estan coronades per cúpules semiesfèriques que amplifiquen l'espai. El creuer està coronat per una cúpula sense tambor de gran alçada, que a l'exterior es tradueix en una forma cúbica.

EL CAMPANAR DE VILANOVA I LA GELTRÚ

El campanar de Vilanova i la Geltrú és una de les obres per les quals fra Josep de la Concepció és més reconegut. A partir de la seva construcció, el model tipològic del campanar de Vilanova s'extrapolà als campanars de Catalunya que es construïran en aquesta època i al llarg del segle XVIII.

L'any 1669 el consell de la vila de Vilanova determinava construir un nou campanar per a l'església parroquial de Sant Antoni Abat, bastida durant la segona meitat del segle XIV. El consell va nomenar una comissió amb la finalitat de contractar un tracista i proporcionar els materials necessaris per a l'obra. La comissió determinà que fos el tracista fra Josep de la Concepció l'encarregat de confeccionar la traça del nou campanar. Quan el van anar a trobar, fra Josep vivia al convent de Sant Josep de Barcelona. Segons l'historiador local Garí i Siumell, des d'aquest punt es van traslladar a Arenys de Mar, on hi havia el campanar construït a cavall entre els segles XVII i XVIII, la planta del qual es va prendre com a referència per al seu nou campanar.

Fra Josep va presentar la traça del campanar de Vilanova el 29 de juliol de 1670 i es va col·locar la primera pedra el 8 d'octubre del mateix any, però les obres no van començar fins a l'any següent. L'any 1672 amb les obres ja iniciades es reque-

reix a fra Josep perquè faci variacions en la traça inicial. La construcció va avançar de forma lenta segons els diners de què es disposaven en cada moment. La porta fou bastida el 1673 però l'obra no va finalitzar fins a l'any 1705, quan fra Josep de la Concepció ja feia 15 anys que havia mort i després d'haver passat per diferents mestres d'obres.

El campanar de Vilanova és exempt, avançat respecte la façana de l'església parroquial i al seu costat esquerre. Pel que fa a la seva composició arquitectònica, s'assenta sobre una base quadrada travessada per un pas cobert amb volta que dona pas a l'interior del campanar. La porta d'accés és d'ordre clàssic coronada per un frontó corb interromput per un escut amb la data de 1673. A partir d'aquest primer nivell, les cantonades s'aixamfranen i donen lloc a un segon nivell amb la típica forma vuitavada del cos principal del campanar. Entre el segon i el tercer nivell hi trobem una mena de faixa amb mènsules a tall d'entaulament que dona pas al tercer cos del campanar. El tercer nivell el conforma un altre cos amb la mateixa secció octogonal amb grans finestrals d'arc de mig punt, coronat amb una balustrada amb acroteris als angles. Encara tenim un últim cos, també de secció octogonal més reduïda, cobert amb cúpula coronada amb una esfera de pedra base d'un àngel de coure.

L'AJUNTAMENT DE VIC

L'edifici que acollia l'Ajuntament de Vic a l'època de fra Josep estava format per un conjunt heterogeni d'edificacions annexades que la casa consistorial havia anat adquirint al llarg dels anys. L'any 1673 el consell municipal decideix portar a terme una remodelació de l'edifici per unificar i homogeneïtzar espais. La traça fou encarregada a fra Josep de la Concepció, ben conegut a Vic perquè des de l'any 1663 estava dirigint les obres del convent de carmelites descalços de Sant Jeroni, situat a la mateixa vila. Fra Josep apareix mencionat en el contracte establert pels consellers de la ciutat el 9 de febrer de 1674: «un frare religios del orde de carmelitas descalsos, gran architector, y home de trassa, lo qual es estat aqui moltas vegadas; y ha fetas y posadas moltas diligencias en fer com ha favor, y posadas en serios y reglas moltas trassas com se pot veurer dels papers».

El projecte sencer s'ha perdut, com molts d'altres del tracista, i només es conserva una traça on són visibles la planta del pis inferior i l'alçat de l'edificació. En aquesta traça es fa evident que la planta que es trobà fra Josep era d'una gran irregularitat i complexitat. Tot i això, el tracista aprofita totes les parts que pot dels antics edificis, fet que demostra el seu afany conservador i respectuós amb les architectures del passat. D'aquesta manera integra i harmonitza en la nova construcció part de les antigues edificacions gòtiques (sala de les columnes) i algunes parets mestres com les de la façana principal. També integra alguns elements d'aquesta façana com la porxada del pis inferior d'arcs apuntats molt baixos (que comunicava en èpoques anteriors amb el magatzem de blat), les finestres gòtiques del primer pis i l'antiga porta principal de la casa consistorial, de factura gòtica.

Una de les intervencions més importants a l'edifici és la construcció de la nova sala del consell que canvia d'ubicació. La planta d'aquesta sala situada al primer pis és també irregular i asimètrica, a causa de la necessitat d'adaptar-se a les construccions preexistents que definien el perímetre edificat. Un dels aspectes més interessants de l'arquitectura de fra Josep en la remodelació d'aquest edifici és la cobertura d'aquesta sala amb una cúpula, fet gens freqüent en edificis civils. La cúpula semi-esfèrica no té tambor, es recolza sobre petxines i està rematada per un llanternó.

Un altre dels elements interessants en aquest edifici és la torre que dona a la plaça del Mercadal, gens habitual a Catalunya i que recorda en la seva concepció les torres cíviques italianes sorgides a partir del segle XIV. Si tornem a la planta de l'ajuntament, veurem que aquest edifici està situat en un angle d'aquesta plaça i que la seva façana en aquest punt és força estreta. La major part de dependències es desenvolupen al llarg del carreró perpendicular a la plaça i a la façana posterior. Aquest fet és el que justifica l'existència de la torre, fer l'edifici consistorial visible des de qualsevol punt de la plaça i assenyalar d'aquesta manera la seu del poder municipal.

Pel que fa a la seva composició, la torre és de planta quadrada i adossada al sud a un dels edificis de la plaça. A la planta baixa trobem, a nord i a ponent, dos arcs escarsers que donen pas a un pòrtic a partir del qual s'arriba al carreró on hi ha l'accés principal a l'edifici. A la primera planta hi trobem una gran balconada a la façana que dona a la plaça, l'accés a la qual és a través d'una porta emmarcada per unes pilastres d'ordre toscà i llinda a tall d'entaulament. En l'àmbit del segon pis i centrat a la balconada, hi ha un gran relleu de l'escut de la ciutat obra del mestre Francesc Grau, que havia treballat anteriorment amb fra Josep a Esparreguera. A la cara nord hi ha una rèplica d'aquesta balconada de dimensions més petites i al pis superior una finestra quadrada de mides similars a l'escut. Remata aquest segon cos de la torre una balustrada. Una estructura de planta quadrada de secció molt més reduïda corona la torre construïda l'any 1820 per ubicar el rellotge que va substituir la coberta projectada pel tracista.

PALAU DEL VIRREI (BARCELONA)

Fou a partir de la remodelació d'aquest edifici civil que fra Josep de la Concepció començà a ser reconegut dins i fora del Principat com un dels millors tracistes de la seva època i estengué la seva fama d'arquitecte polivalent en tots els àmbits de la professió.

L'encàrrec vingué a través de Francisco de Moura y Corterreal, tercer marquès de Castel Rodrigo, virrei de Catalunya entre els anys 1663 i 1664, conegut de fra Josep de la Concepció. La intervenció va consistir en la remodelació de l'Halla dels Draps per adaptar-lo com a residència oficial dels virreis de Catalunya. Aquest edifici d'origen medieval era un magatzem de blat en el seu inici. En el segle XV s'engrandí amb un pis superior i a l'ús inicial s'hi afegí el de dipòsit i llotja de teles, a causa de la

seva proximitat amb el port, davant mateix del Portal de Mar. Durant el segle XVI la planta baixa continuà de magatzem de blat mentre que la primera planta passava a ser «sala d'armes». A finals del segle XVI i inicis del segle XVII alternava la funció de sala d'armes amb la de duana de la ciutat. El 1652 Felip IV confiscà la propietat a conseqüència de l'abolició dels privilegis militars catalans. Després de la reforma de fra Josep de la Concepció, l'edifici va ser modificat durant el segle XVIII. Durant el segle XIX es reformà substancialment per acollir els Jutjats de Pau i de Primera Instància, ús que tingué fins que el 1875 va ser destruït per un incendi.

Es coneix com era l'edifici perquè s'han conservat les traces de fra Josep de la Concepció. Aquestes van ser gravades per desig del virrei duc d'Osuna, que en propicià la difusió amb una clara voluntat propagandística del poder reial després de la guerra dels Segadors. Als gravats hi ha les tres plantes de l'edifici (baixos i dos pisos), distribuïdes al voltant d'un pati central, la secció transversal, una perspectiva del saló de festes i la façana.

Les dates de la remodelació d'aquest edifici per part de fra Josep de la Concepció se situen entre els anys 1663 i 1688. Les obres van afectar l'interior i les seves distribucions per adaptar-lo al nou ús residencial. Fra Josep es mantingué fidel al seu esperit conservacionista i respectuós amb les arquitectures del passat, i preservà inalterada la façana medieval original i el pati interior amb l'escala d'honor adossat en un dels costats que seguia el model renaixentista de palau urbà.

Pel que fa a les noves distribucions interiors, a la planta baixa hi havia les dependències del servei i les habitacions reservades als usos oficials de l'edifici. Al primer nivell, pis principal al qual s'accedia a través d'una escala noble, hi havia els despatxos, altres estances oficials com la de la Reial Audiència i el saló de festes. A la segona planta hi havia les habitacions de les dames que componien el seguici de l'esposa del virrei i diverses galeries que s'obrien a la doble alçada del saló de festes. També en aquesta última planta hi havia una gran galeria exterior que feia de mirador cap al mar.

Fra Josep de la Concepció demostra en aquest edifici que és un perfecte coneixedor de les estructures palatines del Renaixement italià i d'altres arquitectures, fet que fa pensar que la seva formació era molt més àmplia que la de tracista de l'orde carmelità.

Fra Josep de la Concepció. Llistat d'obres

- Convents de carmelitans descalços
 - Convent de Sant Josep i Santa Anna d'Énguera a València
 - Convent de Sant Josep de Barcelona
 - Convent de Nostra Senyora de Gràcia de Barcelona
 - Convent de Sant Rafael de la Selva del Camp
 - Convent de Sant Jeroni de Vic

- Convent de Nostra Senyora del Miracle de Tortosa
- Convent de la Sagrada Família de Nules (Castelló)
- Convent de Santa Teresa de Balaguer
- Convent de San Hermenegildo de Madrid
- Convent de carmelites descalces de Reus
- Esglésies parroquials
 - Església parroquial de Sant Feliu de Torelló
 - Església parroquial de Santa Maria de l'Alba de Tàrraga
- Capelles
 - Capella de la Immaculada Concepció de la catedral de Tarragona
 - Capella de Sant Oleguer a la catedral de Barcelona
 - Capella de Sant Teodor a l'església de Sant Llorenç de Tarragona
 - Capella del Santíssim de l'església parroquial de Sant Pere de Reus
- Edificis civils
 - Palau del Virrei de Barcelona
 - Palau Episcopal de Vic
 - Ajuntament de Vic
 - Remodelació del castell de Cubelles
 - Casa de Carles de Llupià a Segur
 - Remodelació del castell de Botarell
 - Projecte per a l'Hospital de Reus
- Altres obres
 - Campanar de Vilanova i la Geltrú
 - Projecte del retaule major de l'església parroquial de Santa Eulàlia a Esparreguera
 - Projecte per a la seu nova de Vic
 - Projecte per a la façana de la catedral de Girona
 - Intervenció a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró

Valls a l'època del barroc. L'evolució urbanística

L'urbanisme vallenc de l'època moderna presenta dues etapes diferenciades. La primera correspon als segles XVI i XVII, al llarg dels quals es continua mantenint la línia de creixement que experimentava la vila de Valls des de les darreres dècades del segle XIV. La muralla, construïda en aquells anys, esdevindrà un veritable fre a l'expansió del nucli urbà que es limitarà a edificar les terres de conreu que existien dins del recinte fortificat. La segona etapa durant el segle XVIII trencarà aquesta línia i iniciarà l'expansió fora muralles amb la creació dels ravals que envolten el nucli urbà.

Entre els segles XV i XVII la muralla va impedir que es produís una expansió de la vila a extramurs. Al llarg d'aquells segles, el creixement es va limitar a la urbanització de les zones de conreu existents dins del recinte. Així quedaren completament estructurats a l'antiga Poble de Santa Anna els carrers d'en Bosch i Nou a la segona meitat del segle XVI, i el Pati a finals del XVII amb la construcció del convent de les mínimes (actualment desaparegut) en el seu angle est. També es va dur a terme una important transformació urbanística a finals del segle XVI a la part més elevada de l'antiga Vilaclosa, fruit de la construcció de la nova església parroquial de Sant Joan Baptista, d'unes dimensions molt superiors a l'antiga església romànica que va ser enderrocada perquè ocupava part de l'espai on s'havia d'aixecar el nou edifici. A més de l'església i convent esmentats, s'aixecaren altres edificis importants dins del recinte durant aquests segles. Els més destacats van ser la Casa de la Vila, a la plaça del Blat; l'Hospital de Sant Roc, al carrer Jaume Huguet, ambdós datats a finals del segle XVI, i la casa de Santes Creus, al carrer de la Cort, edificada a començaments del segle XVII.

Fora del recinte emmurallat hi trobaríem els edificis religiosos abans mencionats, als quals s'hi afegiren a finals del segle XVI el convent de Sant Francesc, situat a la plaça del mateix nom, el convent dels caputxins, adossat a l'església del Lledó, i a les darreries del segle XVII el convent de les carmelites calçades, a la plaça del Portal Nou. Quant al raval medieval, va desaparèixer a mitjan segle XVII possiblement com a conseqüència de la guerra dels Segadors, i van restar només a extramurs alguns molins a més dels edificis religiosos.

L'aturada de l'expansió urbanística al llarg d'aquests segles provocada per l'existència de la muralla fou la principal causa que motivà la transformació que experimentaren les cases medievals, ja que eren incapaces de donar abast davant del creixement demogràfic. Per fer-hi front, moltes d'aquestes cases s'anaren partint i es dividiren en dos habitatges, tal com testimonien els nombrosos arcs gòtics que es poden observar tapiats en les parets mitgeres de diverses cases. Per compensar les dimensions reduïdes que presentaven els habitatges transformats, molts d'aquests varen començar a créixer en profunditat, edificant els patis interiors que posseïen originàriament, dels quals actualment només en queden uns pocs exemples, principalment en les grans illes existents entre els carrers Forn Nou i Sant Antoni i la que es troba entre el carrer de la Carnisseria i el dels Metges. Al mateix temps moltes cases també varen augmentar la seva alçada, afegint pisos superiors. Així, doncs, ens trobem que a finals del segle XVII ja n'hi devia haver moltes que disposaven de planta baixa i dos pisos. Aquest és un sistema que es continuarà emprant, i que arribarà als seus extrems amb els edificis que en la segona meitat del segle XIX arribaren en alguns casos a les cinc plantes d'alçada. Aquest darrer fet va repercutir negativament en els carrers on s'assentaven els edificis de quatre o cinc plantes, i els va convertir en indrets humits i malsans on pràcticament no arribava la llum del sol, cas per exemple de l'actual carrer dels Espardenyers.

L'important augment de població que va experimentar Valls al llarg del segle XVIII va provocar l'inici de l'expansió de la vila fora muralles, ja que no van quedar espais sense edificar dins del recinte. Així, doncs, durant aquell segle, s'anaren configurant tot un conjunt de ravals (els actuals carrers de les Muralles) que progressivament anirien envoltant l'antic nucli urbà. A més, en un segon moment, també començaren a urbanitzar-se els camins que sorgien del nucli històric de Valls i dels mateixos ravals.

Tot i que ja comencem a trobar algunes cases aixecades en els ravals durant la primera meitat de segle, la venda a particulars per edificar per part de l'Ajuntament a partir de 1754 de l'espai del vall de la muralla existent entre les torres que s'hi aixecaven va donar un impuls definitiu a la urbanització dels ravals, els quals a finals de segle devien tenir un aspecte força similar a l'actual. El de Sant Francesc sembla que estava edificat des del Portal de Sant Francesc, en el punt on el carrer de Sant Antoni enllaça amb la Muralla de Sant Francesc fins a arribar al raval del Carme, que comprenia a més del carrer anomenat Muralla del Carme, la plaça del mateix nom i l'inici dels carrers de Boronat i de la Mitja Galta, el del Portal Nou, format per la plaça d'aquest nom, on tan sols s'hi aixecarien edificis adossats a la muralla a més del convent de les carmelites, i la costa del Portal Nou (el camí de Reus), que a finals de segle va deixar de formar part de l'esmentat raval per convertir-se en l'únic vial a extramurs amb la categoria de carrer. El de Sant Antoni, que també comprendria el començament del carrer de la Candela, el del raval de Farigola (el camí de Montblanc) i probablement els dels carrers Cor de Maria, Pantà, Miralcamp i Miralbosc. El raval del Castell també inclouria l'actual carrer de Jaume Huguet (el camí del Pla i d'Alió, on s'hi havia bastit un gran edifici militar a mitjan segle, el Quarter) i el començament de la carretera del Pla, així com els trams inicials dels carrers Jacint Verdaguer, de la Barceloneta i Germans de Sant Gabriel. En aquesta zona també va sorgir un nou eix d'expansió format pel camí (posteriorment convertit en passeig) que arribava fins al convent dels caputxins.

Amb la creació d'aquesta sèrie de ravals, la muralla deixa de ser una barrera a l'expansió urbana i recuperen de nou aquest paper els torrents del Catllar i la Xamora. Aquest fet va provocar que la vila comencés a créixer en direcció nord-est, ja que és l'única que no està tallada pels torrents i converteix el camí del Pla i d'Alió (amb el carrer Jaume Huguet com a continuació del carrer de la Cort) en el principal eix d'expansió. Lentament s'iniciava el procés que a la llarga portaria a allunyar físicament el centre de la ciutat respecte al nucli històric.

LES VIES PÚBLIQUES

Els carrers i places de Valls continuaven mantenint en el decurs de l'època moderna el seu aspecte medieval. No disposaven de cap sistema de clavegueram ni estaven empedrats, a excepció de la plaça de l'Oli, que l'any 1587 va ser empedrada per la Universitat perquè el ferm es trobava en un estat de deteriorament molt accentuat a causa de l'elevat moviment mercantil que hi tenia lloc. Els vallencs haurien d'esperar

fins a arribar al segle XVIII per veure empedrada una altra via pública, el carrer de la Cort, que s'anava consolidant com a espina dorsal de la població.

Pel que fa a les denominacions de les vies públiques, aquestes conservaren la tipologia de noms existent durant l'època medieval. Al llarg d'aquells 300 anys, alguns carrers i places mantindrien els noms medievals, mentre que d'altres patirien transformacions. Així en una relació de les vies públiques vallenques de l'any 1568 hi observem molts dels antics carrers com ara el carrer de Vilafranca, el del Portal Nou, el de la Carnisseria, el de Santa Anna, el de la Tenalla, el del Bestiar o la plaça Nova. Però també en trobem d'altres que han canviat de nom, especialment els que tenien el d'algun vilatà destacat que hi vivia, del qual n'adquirien la denominació com ara el carrer d'Artús, el d'en Flavià, el d'en mossèn Pau Bosch o la plaça d'en Garí (l'actual plaça de les Escudelles).

També trobem altres canvis de noms a mitjan segle XVI com ara el del carrer de la Vilaclosa, que es convertia en el carrer de l'Església; la plaça de les Quarteres, en la plaça del Blat; i el carrer de la Draperia, en el carrer Major. Però en aquest segle no només es produïren canvis de noms, sinó que algunes vies públiques patiren modificacions en el seu traçat, ja fos a causa de la seva divisió en dos carrers o bé per la incorporació d'un de proper. Així desapareixia el carrer de la Sabateria, que passava a formar part del de la Carnisseria, mentre que el carrer de la Vilanova quedava convertit en el carrer de la Cort (en el tram comprès entre la plaça del Blat i el carrer de la Peixateria) i en el del Castell (des d'aquell punt fins al Pati del Castell). En aquest darrer cas, la causa del canvi de nom del primer tram l'hem de trobar en el fet que durant anys la cort del batlle de l'arquebisbe es reunia en una casa del carrer de la Vilanova.

Durant el segle XVII les vies públiques conservaren la tipologia de noms existents en època medieval. Així, per exemple, tornem a trobar noms d'oficis com el carrer dels Sombrierers (l'actual carrer dels Espardenyers); de particulars, com la costa d'en Pontarró i el carrer d'en Gavarró (l'actual del Pouet), i de productes de mercat, com era el cas de la plaça de les Escudelles. Però en el decurs d'aquest segle es produí una incorporació important a la tipologia dels noms de carrers vallencs, quan molts d'aquests adoptaren noms de sants. És el cas del carrer de Santa Marina, el dels Sants Metges (l'actual carrer dels Metges), el de Santa Margarida, el de Santa Úrsula, el de Sant Pere i el de Sant Jaume (que corresponia a la meitat superior del carrer del Carme), entre altres. L'ús de noms de sants per designar diversos carrers va estar relacionat amb l'aparició, al llarg d'aquell segle, repartits pels carrers i per les places, d'un elevat nombre de capelletes i de quadres religiosos que es trobaven sota l'advocació dels patrons dels gremis o dels mateixos carrers. Tots dos fenòmens eren fruit de l'escala de la religiositat popular que s'havia produït amb l'ampliació de la Contrareforma de l'Església catòlica.

En aquest segle també es produeixen modificacions en el traçat d'algunes vies públiques. Aquest fou el cas del carrer de Vilafranca, que conservava el nom original fins a l'alçada de l'actual carrer del Mercat. Des d'aquell punt fins al carrer de Sant

Sebastià rebia el nom de Sant Magí; a partir d'aquest i fins al carrer Nou passava a ser el carrer de Sant Domènec; i finalment el darrer tram, fins al portal de Sant Francesc, es coneixia amb el nom de carrer de Sant Francesc. També l'antic carrer de la Vilanova havia experimentat canvis, ja que si bé en el segle anterior l'havien dividit en el carrer de la Cort i el del Castell, la transformació de l'antiga capella de Santa Anna en capella del Roser fa que en el segle XVII el tram de carrer comprès entre el carrer de la Peixateria i l'esmentada capella adopti el nom de carrer del Roser. D'aquesta manera, l'antic carrer de la Vilanova quedava dividit en tres carrers i perdia el seu nom medieval. Aquestes participacions de carrers que anaren transformant-se al llarg del temps i que ja existien en època medieval expliquen, en gran part, el perquè de les diverses variacions en el nombre de carrers del centre històric de Valls des del segle XV fins als nostres dies, ja que l'aparició de noves vies públiques a partir d'aquells anys fins avui dia ha estat molt mins.

En el segle XVIII es produïren pocs canvis en els carrers del centre històric, i es mantingueren la major part dels noms del segle anterior. Malgrat que es conservessin els noms de les places i carrers, en molts casos aquests van perdre el lligam amb les activitats que hi tenien lloc. Així, per exemple, a la plaça del Blat hi venien sabates, ous, teles i carns de caça, mentre que a la de l'Oli, verdures, cansalada i pesca salada.

En canvi l'inici de l'expansió a l'exterior de les muralles portà aparellat el naixement d'una sèrie de ravals que envoltaren el recinte emmurallat per la part de fora. La denominació d'aquestes vies públiques va estar relacionada amb l'existència d'edificis més o menys destacats en el seu traçat. D'aquesta manera, doncs, el raval del Castell rebia el nom d'aquest edifici noble; el de Sant Francesc i el raval del Carme tenien aquestes denominacions per la presència dels convents dels franciscans i dels carmelites en els seus traçats; el del Portal Nou el tenia d'aquest portal de la muralla, de la mateixa manera que passava amb la costa del Portal Nou, que es va anar urbanitzant al llarg d'aquell segle. Finalment, el raval de Sant Antoni havia agafat el nom del Portal de Sant Antoni.

Valls a l'època del barroc. Alguns edificis destacats

CAPELLA DEL ROSER

L'existència de la capella del Roser es remunta a l'any 1348, quan mossèn Bernat Serra, rector de Guimerà, va instituir una capella sota l'advocació de Santa Anna i de la Santa Creu, juntament amb un convent de monges i un petit hospital. La capella de Santa Anna, un petit edifici gòtic, de planta rectangular, fou construïda entre els anys 1350 i 1355. L'edifici s'anà transformant al llarg del segle XVI fins que el 1634 es portaren a terme les reformes que li varen fer perdre l'aspecte gòtic. Uns anys més tard, cap al 1676, foren col·locats a les parets de la capella els dos plafons de rajoles de la batalla de Lepant. Finalment, a la dècada dels anys seixanta del segle XVIII, la confraria portà a terme una important reforma de la capella que li va conferir

l'aspecte actual i va elevar la coberta de la nau. La reforma de la segona meitat del segle XVIII segurament també va comprendre la transformació de la part superior de la façana, i va donar una aparença molt similar a l'actual. Amb tot, els esgrafiats que presenta actualment corresponen a una restauració de la capella feta després de la Guerra Civil (1936-1939). Després d'una llarga restauració iniciada l'any 1981, la capella tornà a obrir les portes el 1990.

La façana de la capella presenta dues parts diferenciades: la inferior, d'estil renaixentista, està aixecada completament amb carreus de pedra. Al centre de la façana s'obre la gran porta, amb llinda sobre pilastres toscanes i amb cornisa volada recta. A la part central de la llinda s'hi recolza una fornícula on trobem una imatge de la Mare de Déu del Roser. La resta de la façana fins al seu coronament correspon a l'altra part que mencionàvem, més propera a l'estil barroc. Aquesta segona part de la façana, completament arrebossada i decorada amb esgrafiats, presenta una rosassa central damunt del nínxol que corona la porta, mentre que a la part alta de la façana s'hi obren dues obertures circulars més petites alineades horitzontalment, i una espadanya, a la part central del coronament curvilini de la façana. La planta és rectangular, d'una única nau de 16 per 6 metres d'amplada, amb el cor als peus i capçalera plana, i està coberta amb volta de canó i llunetes. La capella també disposa d'una sagristia de planta aproximadament quadrada que està adossada al costat dret de la nau, a l'alçada de la capçalera.

L'austeritat decorativa interior queda compensada amb els mosaics laterals de rajoles vidriades del segle XVII. Sumen 2.538 rajoles de ceràmica catalana vidriada i policromada que commemoren la batalla naval de Lepant (1571), entre turcs i cristians. Aquests darrers reproduïen dues escenes: el lliurament de l'estendard de la Santa Lliga a Joan d'Àustria de mans del papa Pius V i una representació de la batalla de Lepant a vista d'ocell. Les rajoles de la capella del Roser són excepcionals, no tan sols per la temàtica que tracten, sinó també per les grans dimensions, fet que va portar que obtinguessin la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional.

ESGLÉSIA DE SANT ANTONI ABAT

L'església de Sant Antoni va ser construïda per l'orde dels antonians perquè substituís l'antic convent i església que tenia aquest orde a Valls, que estava emplaçat des del segle XIII a la costa de l'Església, a l'espai que avui correspon a la part posterior de la Casa de la Vila. L'any 1721 el provincial de l'orde va vendre l'antic convent, ja en ruïnes, i traslladà el convent a l'indret on avui hi ha l'església de Sant Antoni. Les obres de construcció de l'església s'iniciaren el 1724, i es van allargar durant uns anys. Segons Francesc Puigjaner, la benedicció de l'església tingué lloc el 9 de desembre de 1726, mentre que pel també historiador Fidel de Moragas aquesta benedicció es produí el 13 de gener de 1753. L'església i la casa convent de reduïdes dimensions que hi tingué adossada van pertànyer a l'orde dels antonians, que hi tingué una petita comunitat establerta fins a l'any 1787, data en què l'esmentat

orde fou suprimit. Aquell any l'església passà a dependre de l'església parroquial de Sant Joan fins a l'any 1868, en què fou convertida en parròquia.

L'església de Sant Antoni és un edifici d'estil barroc, de planta basilical, amb una nau principal de quatre trams amb capelles laterals que es comuniquen entre si, i una nau transversal similar a la principal, al creuer. La nau principal i la transversal estan cobertes amb volta de canó amb llunetes, mentre que el creuer està cobert amb una cúpula. La torre del campanar, de base quadrada, amb dos cossos, està situada a la banda de l'epístola, a la dreta de la façana de l'església, a la cantonada amb el carrer de Sant Sebastià. El campanar està coronat per una teulada a quatre aiguavessos recoberta amb teules vidriades verdes. En el punt més alt de la teulada del campanar hi ha una petita creu de ferro amb una tau de l'orde dels antonians. Pel que fa a la façana, la porta d'accés és una obertura rectangular centrada, emmarcada per pilastres que suporten una cornisa decorada amb motllures, base d'una fornícula d'arc de mig punt on hi ha la imatge de sant Antoni. A sobre d'aquesta hi trobem la rosassa circular, i entre aquesta i el coronament de la façana hi ha una altra obertura circular de dimensions més reduïdes que il·lumina el sostremort de la nau principal. El coronament se soluciona mitjançant arcs contraposats que formen una cornisa sinuosa. En la restauració realitzada a la façana en els anys noranta del segle XX, se'n va recuperar la decoració pictòrica original, que consistia en uns motius geomètrics que s'anaven repetint al llarg de la façana principal i una simulació de carreus pel que fa al primer cos del campanar.

ESGLÉSIA I CONVENT DE SANT FRANCESC

El convent dels franciscans fou fundat a Valls l'any 1582. L'antic convent de Sant Francesc de Paula i la seva església s'aixecaren a extramurs de la vila, a l'actual plaça de Sant Francesc, a tocar del portal d'en Llobets, una de les entrades de Valls, la del camí de Vilafranca que conduïa a Barcelona. L'any 1595 els frares es traslladaren al que seria el seu convent definitiu. A mitjan segle XVIII, els franciscans realitzaren importants reformes al seu convent. Les obres van consistir en l'ampliació de l'església i en la reforma del claustre donant-los l'estructura i l'aspecte que presenten actualment. La comunitat franciscana val·lenca va habitar el convent fins al 1835, any de la desamortització de Mendizábal. L'ajuntament hi establí l'escola pública i a partir de 1868 va ser la seu de l'hospital de la vila. Actualment, l'edifici de l'antic convent encara manté aquest darrer ús i forma part de les dependències del Pio Hospital de Valls. Després de la marxa dels franciscans, l'església de Sant Francesc va dependre de l'església de Sant Antoni fins que es tancà al culte el 1960 a causa del seu estat ruïnós.

L'antic conjunt conventual presenta una planta aproximadament rectangular, estructurada pel claustre, al voltant del qual es disposen les dependències del convent. Les antigues dependències conventuals presenten una estructura en pisos esglaonada, ja que aprofita el desnivell que existeix entre la plaça de Sant Francesc i

els terrenys de la part posterior d'on s'aixeca l'edifici del convent. El claustre actual data del segle XVIII, és de planta rectangular i inicialment estava distribuït en dues plantes d'alçada. La façana principal de l'antic convent està perfectament fusionada amb la de l'església, de la qual n'és la continuació. L'aparença que presenta actualment correspon a les reformes que va patir a la segona meitat del segle XIX, quan l'edifici fou adaptat per acollir-hi una escola i l'hospital de Valls.

L'església, d'estil barroc, és de planta de creu llatina, amb una nau de cinc trams, amb capelles laterals i cor als peus. Les capelles laterals es comuniquen entre si i pràcticament esdevenen naus laterals. La nau central, els braços del creuer i la sagristia es cobreixen amb volta de canó amb llunetes, el creuer amb cúpula sobre petxines i l'absis de l'altar major amb volta de forn. En conjunt, l'interior de l'església és de proporcions àmplies i equilibrades. Encara conserva part de l'antiga decoració interior a dues de les capelles laterals del costat esquerre que preserven pintures murals del segle XVIII relacionades amb la Passió de Crist.

La façana de l'església és una mostra de l'austeritat franciscana. Està estructurada en tres cossos delimitats per pilastres de carreus. En cadascun dels dos cossos laterals hi trobem, a l'alçada del cor de l'església, una finestra d'arc rebaixat amb brancals i dovelles de pedra. En el cos central, de major amplada que els laterals, s'hi obre el portal d'entrada de llinda recta emmarcat també per brancals i dovelles de pedra, en la qual destaca la dovella central amb una cartel·la ornada amb la data 1745. La façana està coronada per una cornisa recta amb motlures i un timpà en forma d'arc al cos central. El campanar, situat a la cantonada amb la Muralla de Sant Francesc, és octogonal sobre base quadrada, amb cúpula recoberta amb teules vidriades. A la cantonada que hi ha a la seva base hi destaca una cartel·la ornada amb la inscripció CHARITAS.

ESGLÉSIA I CONVENT DEL CARME

L'antic convent del Carme de Valls és el convent més antic que conserva la ciutat. Fundat el 1321 pels frares carmelites, i, tot i les diverses reformes efectuades, encara manté l'estructura original, la que presentava el conjunt conventual en els segles XIV i XV. El conjunt fou aixecat en estil gòtic, però amb el pas dels segles ha anat incorporant afegits i ha sofert reformes, moltes de les quals en els segles XVII i XVIII, seguint l'estil barroc. Els carmelites abandonaren el convent el 1835, que fou exclaustrat. A partir d'aquella data l'Ajuntament de Valls va convertir el convent en la seu d'hospitals i d'escoles, sobretot aquestes darreres. A finals del segle XIX, els jesuïtes i els escolapis també hi realitzaren reformes d'estil eclèctic. Pel que fa a l'església, aquesta va mantenir el culte, i l'any 1878 fou convertida en parròquia.

L'església actual fou aixecada en el segle XVIII, tot i que en el seu interior conserva restes de l'església gòtica. És de grans dimensions, i consisteix en una nau de sis trams amb cor als peus, capelles laterals i creuer. La nau i els braços del creuer es cobreixen amb volta de canó amb llunetes, mentre que el creuer

està cobert per una cúpula sobre petxines. La capella del Santíssim està coberta amb volta, i la sagristia amb volta d'aresta. La façana de l'església és simètrica, centrada per la porta d'entrada, flanquejada per pilastres, arquivada, i presenta un nínxol damunt que conté la imatge de la Mare de Déu del Carme i als costats els escuts de l'orde.

En els laterals de la façana hi ha dues finestres, en la part superior central, un rosetó, i per damunt d'aquest una petita obertura. El coronament de la façana és sinuós. Fou construïda seguint l'estil barroc, però també amb elements neoclàssics. El campanar, situat a la dreta de l'església, presenta dues fases constructives. La base quadrada correspon en gran part al campanar de l'església, construït en el segle XVII, mentre que la part superior, vuitavada, molt més estilitzada i coronada per una cúpula amb rajoles vidriades, correspon al segle XVIII.

El convent s'aixeca al costat dret de l'església, estructurat al voltant del claustre. Presenta planta baixa i pis superior; a excepció de l'ala lateral dreta, que té un segon pis que es va afegir en el segle XVIII. Les parets de la majoria de murs mestres de la planta baixa i del primer pis corresponen al convent medieval, del qual se'n conserva bona part (sala capitular, refector...). El claustre actual, barroc, fou construït en el segle XVIII, en substitució del claustre gòtic. Té dues plantes d'alçada, la planta baixa porticada amb arcs de mig punt i la planta primera tancada amb obertures de diferent factura que donen a passadissos i altres dependències interiors. A la segona meitat del segle XIX, la façana original del convent, força austera, fou substituïda per la que mostra actualment, iniciada el 1868 pels pares jesuïtes i que fou finalitzada al cap d'uns anys pels pares escolapis, que instal·laren un col·legi a inicis dels anys noranta d'aquell segle. A més de la façana, transformaren l'interior de l'ala frontal del claustre, i s'hi va construir una sala de grans dimensions al primer pis i una escala noble d'accés. La reforma de l'interior de la part frontal de l'edifici va provocar la transformació de la façana i li va conferir l'aspecte que presenta avui dia, el d'una façana de composició simètrica, d'estil eclèctic.

ESGLÉSIA DE LA MARE DE DÉU DEL LLEDÓ I CONVENT DELS CAPUTXINS

La construcció del santuari de la Mare de Déu del Lledó fou el resultat de la troballa de la imatge el 1366 en un bosc de lledoners que hi havia als afores de la vila medieval, on ara s'aixeca l'edifici de culte. Les autoritats municipals hi van començar a fer una capella el 1367, que el 1376 fou cedida a l'orde del Sant Sepulcre de Jerusalem, els membres del qual hi edificaren al costat dret el seu convent de reduïdes dimensions. El Sant Sepulcre l'acabà cedint a la dels caputxins el 1586. Al llarg del segle XVIII, els caputxins reformaren i ampliaren considerablement el conjunt conventual, donant-li, a grans trets, l'aspecte que presenta actualment. Així, entre els anys 1722 i 1732 aixecaren una nova església a l'indret on s'aixecava l'antiga, que fou enderrocada, mentre que l'any 1797 l'ampliaren pel costat esquerre amb la construcció de la capella dels Terciaris. Pel que fa a la part destinada pròpiament

a convent, aquesta fou reedificada i ampliada, i adquirí l'aspecte i estructura que mostra actualment al llarg del segle XVIII i inicis del XIX.

La façana principal de l'antic convent està presidida per l'església de la Mare de Déu del Lledó, parròquia des de 1970, i construïda aproximadament entre els anys 1722 i 1732 en l'indret on s'aixecava l'antiga església. És un edifici barroc d'una nau de tres trams amb coberta de volta de canó amb llunetes, capelles laterals (que es comuniquen entre si i pràcticament esdevenen naus laterals) cobertes amb volta, cor als peus de la nau, creueria al presbiteri i cambril de planta quadrada. Al cambril s'hi conserva la imatge gòtica de la Mare de Déu del Lledó i el retaule d'estil noucentista projectat el 1924 per l'arquitecte César Martinell i finalitzat el 1942.

Al costat esquerre, a l'espai on hi devia haver la segona capella lateral, hi ha adossada a l'edifici del santuari la capella neoclàssica dels Terciaris, d'una nau i creuer, on s'hi troba el mausoleu neoclàssic del general José Felipe Castaños. La façana de l'església, dividida en tres cossos, reproduïx l'estructura interior de les capelles laterals i la nau central, més elevada que aquestes darreres. Així, a la façana hi trobem un cos central més elevat que la resta, amb coberta de teulada de teules a dues aigües, i els cossos laterals, més baixos i coberta a una sola aigua. La façana està coronada per un campanar de cadireta que fins a la primera meitat del segle XX estigué col·locat a la part posterior del temple. La façana està precedida per un nàrtex amb porta d'arc de mig punt.

L'edifici del convent dels caputxins, de formes molt austeres com la façana del santuari, està estructurat al voltant d'un claustre. Les dependències de l'antic convent, així com el cos afegit en el segle XIX, estan distribuïdes en planta baixa i dos pisos superiors, i en el seu interior conserven sales amb voltes que pertanyen a l'antic convent. En canvi, el característic claustre caputxí ha patit importants modificacions. Aquest era molt auster, d'una sola planta amb pilars amb capitells que suportaven una coberta de teules, amb ampits entre els pilars, excepte els dos centrals de cada ala, que feien funció de porta d'accés al pati del claustre, on hi havia el pou. Les façanes exteriors conserven les cantoneres de pedra de l'antic convent, així com diverses de les seves finestres. Possiblement, a l'interior de l'antic convent es conservin restes de l'antic convent medieval de l'orde del Sant Sepulcre i del convent inicial dels caputxins.

Valls a l'època del barroc. Altres personatges

EL MÚSIC JAUME CASELLAS (1690–1764)

Jaume Casellas Genovart (Valls, 1690 – Toledo, 1764) fou un dels compositors espanyols més representatius del segle XVIII. Realitzà la seva formació musical i eclesiàstica a Barcelona, on, amb tota seguretat, va ser un dels nens del cor de Santa Maria del Mar, sota la direcció del mestre Lluís Serra. Allà assimilà l'estil musical procedent d'Itàlia i de l'Europa central que va entrar a Catalunya a començament

de segle, durant la curta però influent estada de l'arxiduc Carles i la seva cort a Barcelona. Després d'un breu període a Granollers, i passada la guerra de Successió, aconseguí de succeir el mestre Serra al capdavant de la capella de música de Santa Maria del Mar, càrrec que ocupà durant divuit anys.

Durant aquest període, Santa Maria del Mar va recuperar l'hegemonia i l'esplendor musical que, juntament amb la catedral, distingia la ciutat de Barcelona. L'any 1733, després de rivalitzar amb mitja dotzena de sòlids candidats, Casellas aconseguí una de les places de músic més prestigioses de la Península: la de mestre de capella de la catedral de Toledo, primacial d'Espanya, on va treballar fins al 1762, dos anys abans de la seva mort. A Toledo, Casellas va disposar d'un ampli grup de cantors i instrumentistes altament capacitats, cosa que repercutí directament en la qualitat i l'exigència del repertori que va compondre per a ells.

Tota la seva producció —que devia superar les 700 obres— té una funció religiosa. Es conserven 374 composicions seves, la majoria del període castellà. Podríem dividir les seves obres en menors i majors: les primeres, curtes i destinades a una petita formació d'intèrprets, i les segones, més llargues i concebudes per sorprendre l'oient, amb l'ampul·lositat, la longitud, les grans formacions amb la participació de tota la capella i la varietat formal en el desenvolupament de l'obra, mitjançant l'alternança de parts de caràcters i densitats molt diferents. A les obres menors pertanyen les *lamentaciones*, els *motets*, els *tonos*, els *villancicos* i les *tonadillas*. D'entre les obres majors destaquen, sobretot, els *misereres* —veritables oratoris encoberts—, els *magnificats*, les misses i alguns salms, com els que solen formar part de les *vísperas*.

EL PINTOR JAUME PONS I MONRAVÀ (1671-1730)

Jaume Pons i Monravà (1671-1730), segurament deixeble dels Juncosa, els pintors catalans més importants del segle XVII, és un dels artistes més interessants del barroc català, i sens dubte la seva obra aporta un perfil qualitatiu a la històrica de la pintura catalana. És un pintor de cavallet, però també és un muralista que entroncava amb la tradició dels Juncosa, prosseguida després brillantment pels grans decoradors muralistes de la segona meitat del segle XVIII, com Pere Pau Muntanyà i Francesc Pla, el *Vigatà*.

Existeixen nombrosos testimonis literaris que li dediquen elogis i esmenten amb honor la seva trajectòria artística, com és el cas de Ceán Bermúdez, Fidel de Moragas, Ràfols o Cèsar Martinell. Daniel Ventura publica l'única monografia dedicada a l'artista.

Tot i així, analitzar i estudiar la trajectòria vital i artística de Pons i Monravà no és gens fàcil a causa de la desaparició de les pintures de l'artista dins de la voràgine de la desamortització i de les guerres que van afligir el país en els segles XIX i XX. Tanmateix, disposem d'una bona col·lecció de fotografies d'algunes d'aquestes pintures, realitzades per Pere Català i Pic l'any 1931, les quals consisteixen en una valuosa font per pal·liar aquesta dissortada pèrdua i poder valorar la sensibilitat i

qualitat pictòrica de Pons. És conegut que Jaume Pons i Monravà va ser un pintor que treballà per les contrades de Tarragona, especialment a Valls, la seva població natal, però també a altres llocs de la rodalia com Salomó, Sarra, Alcover, Altafulla, Reus... Valls i Salomó són els dos llocs on actualment hi ha més vestigis conservats de la seva obra.

LA NISSAGA DELS ESCULTORS BONIFÀS

La nissaga d'escultors Bonifàs està formada per cinc artistes de quatre generacions diferents. El fundador és Lluís Bonifaci, de nacionalitat francesa, que va traslladar-se a Barcelona amb el seu pare. A ell es deu la imatge de sant Pau del pati de l'Hospital o Casa de la Convalescència de Barcelona. Posteriorment, va traslladar-se a Valls, on situà el seu taller; i des d'aquí treballà per a les esglésies de Valls, Arbeca, la Selva del Camp i Riudoms, localitat on va morir l'any 1697.

El seu fill Lluís Bonifaci Sastre (1683) va ser deixeble de Llätzer Tramulles. Al principi del segle XVIII el trobem treballant a Valls. L'any 1709 va néixer el seu fill Baltasar i es traslladà a viure a Barcelona. L'any 1717 el tornem a trobar documentat a Valls, on realitza el retaule de Sant Marc, mentre que el 1720 vivia a la casa del carrer de la Carnisseria on instal·là el seu taller definitiu.

El seu fill Baltasar Bonifàs va tenir cinc fills, dos dels quals van seguir la tradició familiar de l'escultura. Lluís Bonifàs Massó nasqué l'any 1730 i el seu germà Francesc al cap de cinc anys, el 1735.

Sense cap mena de dubte, Lluís Bonifàs Massó esdevingué l'escultor més destacat de la nissaga, tant per la quantitat com per la qualitat de l'obra realitzada. Segons Martinell, va dur a terme 50 retaules amb imatges i relleus; 32 imatges exemptes; 12 projectes no executats per ell; 5 passos de processons; 8 models d'imatges per executar en plata; 2 lliteres de la Mare de Déu; 7 urnes; 7 imatges de les anomenades *de vestir* i el cor de la catedral de Lleida que contenia 153 composicions escultòriques, amb més de cent imatges en alt relleu i 144 serafins, a més de la talla. També construï i tallà mobles per a cases particulars i esglésies. Va ser nomenat membre de la Reial Acadèmia de San Fernando pel seu relleu neoclàssic dedicat a sant Sebastià. Tota aquesta obra va ser realitzada només en quaranta anys de vida professional.

Francesc Bonifàs Massó, nascut a Valls l'any 1735, va tenir la mateixa formació que el seu germà Lluís. Es traslladà a Tarragona, la seva activitat fou notòria i reconeguda. Va ser nomenat acadèmic de mèrit l'any 1771 amb l'obra *Sant Carles Borromeu administrant el Viàtic*. Entre les seves obres destacades cal anotar el retaule major de Sarra, l'altar major dels Josepets de Vilanova i la Geltrú i el retaule de Santa Rosalia de la parroquial de Torredembarra.

Bibliografia i altres fonts documentals

DDAA. *Valls i la seva història, Volum IV. Segles XVI-XVIII: Conflictes, canvis i desenvolupament*. IEV. Institut d'Estudis Vallencs, 2005.

MARTINELL, Cèsar. «Un arquitecto eminente del siglo XVII. Fray Josep de la Concepció el Tracista». *Cuadernos de Arquitectura*.

MARTÍNEZ GIL, Carlos. *El compositor vallenc Jaume Casellas (1690-1794)*. Institut d'Estudis Vallencs, 1999.

MURILLO GALIMANY, Francesc. *L'evolució urbanística de Valls al llarg de la seva història*.

———. *El convent del Carme de Valls (I, II i III)*. *Cultura*, núm. 654-656, 2004-2005.

NARVÁEZ CASES, Carme. *El tracista fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*. Tesi doctoral. Facultat de Filosofia i Lletres de la UAB. Bellaterra, 2000.

———. *El tractista fra Josep de la Concepció (1626-1690)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2004.

SECALL I GÜELL, Gabriel. *Els antics carrers de Valls*. Institut d'Estudis Vallencs, 1989.

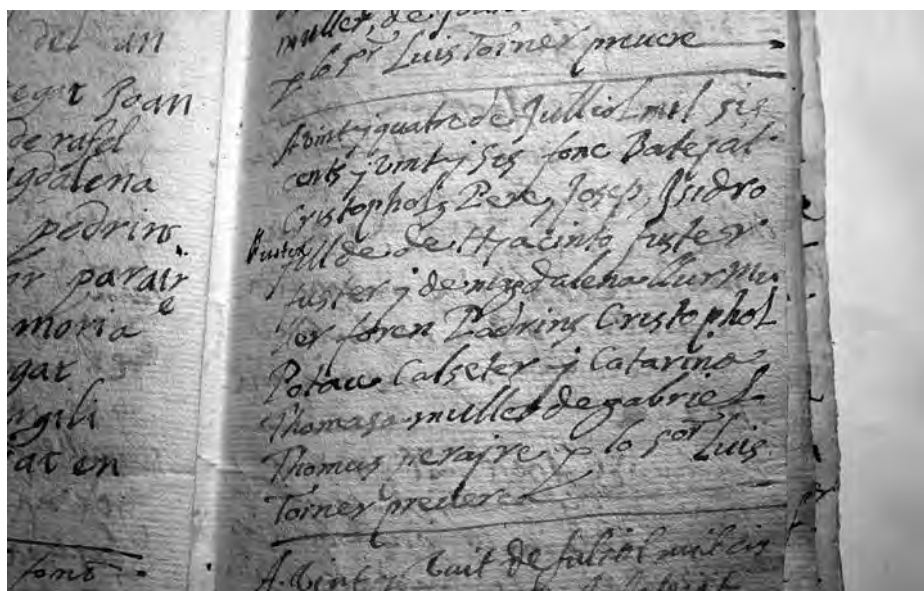
———. «Valls, 1568. Aproximació a l'estudi urbanístic i demogràfic», *Cultura*, núm. 404. Valls, gener de 1982.

———. *La medicina i els antics hospitals de Valls*. Jove Cambra. Valls, 1980.

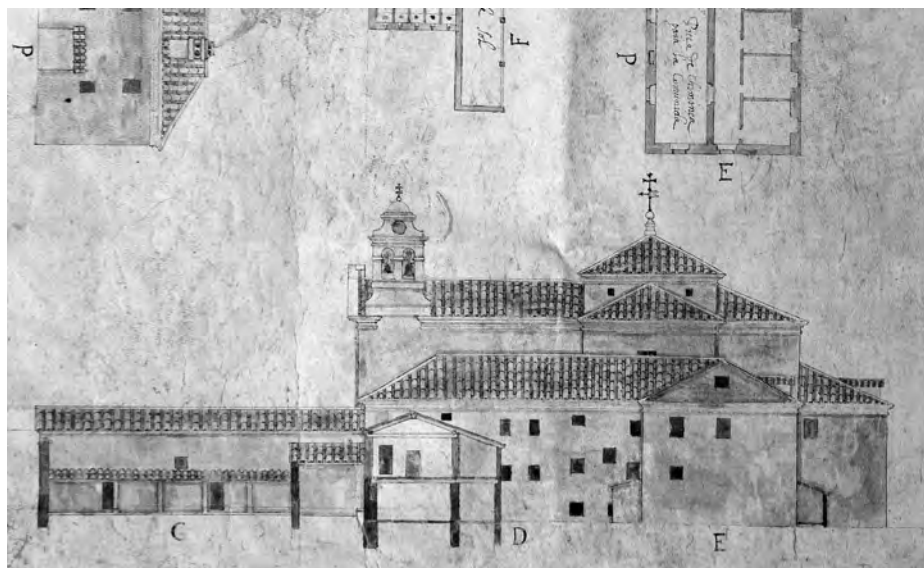
VENTURA I SOLÉ, Daniel. *Jaume Pons i Monravà. Artista-pintor*. Valls, 1671-1730. Gràfiques Moncunill, Valls, 1988.

www.diba.cat – Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (Diputació de Barcelona)
– Inventaris/Catàlegs del patrimoni històric, arquitectònic i ambiental. 2010. *Vilanova i la Geltrú. Inventari del patrimoni històric, arquitectònic i ambiental de Vilanova i la Geltrú (Garraf)*. Volum 7 – Fitxes 3. 421_425.

www.monestirs.cat.

Partida de baptisme de Josep Fuster, fra Josep de la Concepció. Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Camp. Fons església, secció parròquia de Sant Joan, sèrie sagraments. Llibre de baptismes, 1624-1627. Reg 80.

Traça d'un convent de l'orde (imatge cedida per Carme Narváez).

Cúpula de l'església del convent de Sant Rafael de la Selva del Camp (imatge cedida pel col·legi Sant Rafael).

Conjunt conventual de Sant Rafael de la Selva del Camp (imatge cedida pel col·legi Sant Rafael).

Traça del Palau del Virrei de Barcelona (imatge cedida per Carme Narváez).